

Jean Baudrillard'n kriittistä semiotiikkaa

Tuottelias ranskalainen sosiaalifilosofi Jean Baudrillard (s.1929) kirjoittaa ja argumentoi varsin omaperäisellä tyyllillä. Hänen metodinaan on kehittää tarkasteltavat kohteet ja ongelmat absurdeihin äärimmäisyyksiin - jopa niin, että kohde paradoksaalisesti kääntyy pääläelleen ja katoaa jonkin tarkasteluhorisontin taakse. Vaikka metodi ja tyyli paikoitellen muistuttavatkin elävästi tieteiskirjallisuutta hurjine hypoteeseineen, on hän silti aivan vakavissaan. Baudrillard'n semioottinen (kulttuuri)kriittikki koskettelee varsin laajoja aihepiirejä marxismiin, kielen ja seksuaalisuuden välillä. Tässä yhteydessä keskitytään kahteen erityiseen juonteeseen, semiotiikan ja poliittisen taloustieteen kritiikin suhteeseen, sekä joukkotiedotuksen analyysiin.

1. Semiotiikka ja ekonomiakritiikki

Jean Baudrillard'n varhaisten kirjoitusten teoreettinen jännite virittyy semiotiikan ja poliittisen taloustieteen kritiikin (seuraavassa ekonomiakritiikki) välille. Hän pyrkii laajentamaan poliittisen talouden

muotokritiikkiä semiotiikan alueelle "merkkien poliittisen taloustieteen kritiikiksi" (Baudrillard 1981), mutta sen kääntöpuolena on samalla ankara ekonomiakritiikin semioottinen kritiikki.

Rinnakkain luettuina semiotiikka ja ekonomiakritiikki avautuvat rakenteiltaan yhtäläisinä. Yhteiskunnallinen tavaratuotanto rinnastuu merkitystuotantoon, käyttö- ja vaihtoarvon suhde signifikoivan ja signifikoitun suhteeseen, raha yleisenä yhteiskunnallisen arvon ekvivalentina merkitysyhteyksissä vapaasti liikkuvien merkkien vaihdettavuuteen jne.

Baudrillard'n semioottinen kritiikki ekonomiakritiikkiä kohtaan osuu käyttöarvojen järjestelmän epäselvään asemaan. Yhteiskunnallistumisen abstraktissa logiikassa tavaroiden käyttöarvot antavat ekonomiakritiikille perustavan kiintopisteen todellisuuteen. Koko ekonomiakritiikki perustuu sille yksinkertaiselle seikalle, että ihmisten tarpeiden on tultava tyydytetyiksi - Marxin mukaan käyttöarvojen ja tarpeiden suhteet ovat "yksinkertaiset ja ilmeiset".

Marxin varsinainen ongelma oli

löytää keskenään erilaatuisista tavaroista jokin yhteinen tekijä, joka mahdollistaisi niiden ekvivalenttisen vaihdon. Tunnetusti tämä tekijä oli hänen mukaansa tavaroihin esineistynyt abstrakti inhimillinen työ. "Käyttöarvoina tavarat ovat ennen kaikkea laadultaan erilaisia", Marx (1979, 47) sanoo - paitsi sen ominaisuutensa suhteen että ne ovat kaikki hyödyllisiä tavaroita, Baudrillard voisi lisätä ja lainata Marxia edelleen: "mikään olio ei voi olla arvo olematta käyttöesine. Jos se on hyödytön, on sen sisältämä työkin hyödytöntä, sitä ei pidetä työnä eikä se siis muodosta arvoa" (1979, 50). Ekonomiakritiikissä tavaroiden hyödyllisyys on niiden vaihdettavuuden edellytys. (Saman utilitarismikritiikin on esittänyt mm. Marshall Sahlins, 1976.) Baudrillard'n mukaan käyttöarvoja ja tarpeita yhdistävä funktionaalinen logiikka on muodoltaan sama kuin vaihtoarvoja ja rahaa yhdistävä ekvivalenttinen logiikka. Hän tulkitsee tämän siten, että tarpeen käsite ekonomiakritiikissä on poliittisen taloustieteen diskurssin tuottama "ideologinen alibi", jolla se kytketty todellisuuteen ja jonka varaan abstrakti arvolaki rakentuu. Marx siis ajatteli ihmisen saavuttavan tarveoliona spontaanin ja redusoimattoman suhteen ulkomaailman oloihin. Baudrillard taas huomauttaa tarpeen käsitteen itsessään olevan poliittisen taloustieteen tuotetta. Ja - jos niin halutaan - rationaali tarpeiden diskurssi on vasta modernille subjektiviteetille leimallinen tapa kohdata "ulkomaailman oliot". (Baudrillard 1981, 130-143.)

Teoksessaan **Tuotannon peili** (1975) Baudrillard syventää marxismin kritiikkiään pyrkiessään osoittamaan, että ekonomiakritiikki jatkaa klassisen poliittisen talous-

tieteen "tuotantometafysiikkaa". Ekonomiakritiikkihän näkee ihmisen emansipaation viime kädessä tarpeiden ja niiden tyydyttämisen universaalisuutena. Emansipaation välttämättöminä ehtoina ovat työn ja tuotantovoimien vapauttaminen niitä kahlitsevista omalakisista ja sokeista kehitysmalleista sekä niiden alistaminen uudella tavalla palvelemaan rationaaliala tarpeentyydytystä. Fataali erehdys on Baudrillard'n mukaan juuri tässä: tuotantovoimien vapauttaminen on sekoitettu ihmisen vapauttamiseen.

Ekonomiakritiikin puitteissa kaikki inhimilliset elämänilmaisut pukeutuvat työksi ja tuottamiseksi. Tuotannon päämäärä, tarpeiden tyydytys, johtaa vain laajenevaan tuotantoon, sillä tarpeiden laajenemiselle ei näy rajaa. Ekonomiakritiikistä johdettavat radikaalin toiminnan muodot vapauttavat kylläkin työn mutta eivät kumoa poliittista taloutta tuotannon peilinä.

Koska Baudrillard on ennen kaikkea semiotikko, hänen tapansa lukea ekonomiakritiikkiä on merkki- ja merkitysproblematiikan läpikulkema. Marx tarkasteli yhteiskunnallisia suhteita tavaravälitteisinä, Baudrillard tarkastelee tavaroita merkkeinä. Tavaroiden kuluksessa ei ainoastaan realisoida käyttöarvoja, vaan tavaroita käsitellään merkitysten järjestelmänä. Jokin tavara, esimerkiksi henkilöauto, ei jäsenny ainoastaan käyttöarvonsa mukaisesti kulkuvälineenä, eikä taloudellisena vaihtoarvona, vaan myös merkinä korkeasta elintasosta, mukavuudesta jne. Tavarat ovat teollisesti tuotettuja merkkejä, mutta jäsenyessään merkeiksi ne menettävät referenttinsä konkreettiseen työhön ja käyttöarvoihin - käyttöarvojen ja merkkiarvojen välillä ei ole mitään yhteyttä. Yksittäisen tavarann merkkiarvon

muodostumisen ratkaisee koodi, jonka ydinalue on muoti. Koodin yleinen jäsentymisperiaate on ekvivalentti kombinointi. Esimerkiksi auto ei suinkaan ole ainutkertainen merkki varakkuudesta, se voi hyvinkin vaihtua tai kombinoitua vaikkapa väritelevisiön kanssa merkiksi tietystä elintasosta. (Baudrillard 1981, 65-67.)

Samalla tavalla kuin ihmisten yhteiskunnalliset suhteet välittyvät tavaroiden suhteina, niiden voidaan ajatella välittyvän merkkien suhteina. Tämä on tietysti aivan eri asia kuin sosiaalisten suhteiden merkitysvälitteisyys. Abstraktisti kombinoituvat merkit eivät välitä merkityksiä, ne viittaavat vain välittämäänsä abstraktin suhteen muotoon, koodiin. Mitä enemmän tavarat muodostuvat merkeiksi, sitä pidemmälle "struktuurallisen arvoinen vallankumous" on edennyt. Koodin yleistymisen on merkin emansipaatiota: merkki irtautuu arkaaisesta merkitysisältöjen ilmaisemisesta vapaaseen struktuuralliseen liikkeeseen merkkien keskinäisissä ekvivalenttisissa suhteissa. Se merkitsee loppua kaikelle poliittiselle taloudelle, missä vaihdettava aines määrittyy substantiaalisena arvona (tavaroiden taloudessa yhteiskunnallisena rikkautena, merkityksen taloudessa tietona ja merkityksinä). Struktuurallisen arvoinen vaiheessa rikkauten ja tiedon akkumulaatio lakkaa. (Baudrillard 1982, 17-21.)

2. Symbolinen vaihto ≠ koodi

Baudrillard'n kritiikin kohteeksi muodostuu lopulta signifiikaation abstrakti ja itsenäistynyt muoto, koodi. Koodin hallitsemassa maailmassa kaikki merkityksenanto näyttää palautuvan abstraktiin yleisyyteen ja vaihdettavuuteen. Siksi koodia on kritisoitava sen

katsauksia

ulkopuolelta, symbolisen vaihdon teoriassa.

Symbolisen vaihdon teoria on kehitetty struktuurallisen antropologian piirissä (erityisesti Mauss 1954 ja Bataille). Antropologia ei tulkinnut primitiivisten yhteisöjen vaihtoa poliittisena taloutena, vaan yhteisöjen kulttuurisena muotona säädellä keskinäisiä suhteitaan. Tyypillisin esimerkki symbolisesta vaihdosta on vastavuoroinen lahja, joka alkaa symbolisoida vaihtajien välistä suhdetta. Vaihdettavan aineksen laatu on vaihdon tapahtumisen kannalta toisarvoinen seikka - mitä tahansa (esine, aine, ele, katse, rituaali, elämä, kuolema) voidaan vaihtaa - mutta symbolisen merkityksen muodostuttua, vaihdettu objekti on äärimmäisen tarkasti määrittynyt (kihlasormus on aina tietty sormus). Symbolisessa vaihdossa kaikki vuorovaikutus on aina vastavuoroista; ainoa vaihdon ulkopuolinen toimintamuoto on vihollisuus, sotiminen.

Baudrillardia kiinnostaa symbolisessa vaihdossa symbolisen yleistymättömyys differenssin tuottajana sekä suhteen vastavuoroisuuden periaate. (Baudrillard siis lataa symbolisen täyteen positiivisia merkityksiä, toisin kuin esimerkiksi Lacan, jolle symbolinen järjestys on herruuttava rakenne.)

Eräs poikkeuksellinen symbolisen vaihdon muoto on juhla, työn ja niukkuuden periaatteiden vastakohta, käyttöarvojen tuhlaus ja tuhoaminen. Äärimmäinen esimerkki tästä olivat Amerikan luoteisosissa asuvien intiaanien potlach-rituaalit, joissa päälliköiden kunnia ja arvos-

tus ratkaistiin heidän tuhoamiensa rikkauksien määrällä. Kunnia perustui vastavuoroisuuden ylittämiseen, suuremman uhrauksen tehnyt selviytyi voittajana (ks. Mauss 1954, 31-37.)

Jännittävä esimerkki Baudrillard'n tavasta käyttää symbolisen vaihdon teoriaa kritiikkimuotona, on hänen analyysinsä työn ja kuoleamisen suhteesta yhteiskunnallisen vallan perustana (Baudrillard 1982, 69-76).

Symbolisessa vaihdossa kaikki valta perustuu lahjoittamiseen ilman vastalahjan mahdollisuutta, siihen että vastavuoroisuuden periaate jää toteutumatta. Äärimmäisessä tapauksessa valta perustuu vaihtoon elämällä ja kuoleamalla. Kyse ei suinkaan ole surmaamisen mahdollisuudesta, vaan siitä, että yksi voi antaa toisen jatkaa elämäänsä ilman, että tämä pääsisi antamaan takaisin vastaavan lahjan. Tässä tilanteessa elämänsä lahjaksi saanut voi lunastaa lahjansa symbolisesti takaisin vain uhrilla, nimittäin antamalla takaisin oman elämänsä.

Baudrillard'n tarkoittamaa symbolista valtarakennetta voidaan havainnollistaa orjuuden kehityksellä. Varhaisimmassa vaiheessa sotavangit yksinkertaisesti surmattiin. Vähitellen heitä alettiin "säätää" orjiksi luksustalouksia varten. Vastavarsin myöhäisessä vaiheessa sotavankien kohtaloksi muodostui työorjuus. Orjasta tulee elämänsä omistaja, hän välttää surmaamisen ja vapautuu - mihin? Työhön. Työn tekeminen on hidasta kuolemista, mikä tavallisesti ymmärretään ruumiillisena kulumisena.

Symbolisessa järjestyksessä työn tai hitaan kuoleamisen vastakohta ei kuitenkaan ole vapaa-aika tai ei-työ, vaan nopea kuolema, väkivaltainen kuolema. Näin orjuuden kehitys voidaan ymmärtää siirtymi-

seksi nopeasta ja väkivaltaisesta kuolemista työorjuuden kautta työläisen hitaaseen ja pitkitettyyn kuolemiseen työssä.

Vallan rakenne on aina kuoleman ja kuoleamisen rakenne. Symbolisen järjestyksen valtarakenteen muutos poliittiseksi taloudeksi edellyttää kuoleman aikarakenteen muutosta. Jotta orja ei jäisi herransa vallan alaisuuteen on hänen vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti lahjoitettava elämänsä syklisen ajan rytmissä takaisin uhrikuolemana. Symbolinen ei tunne työn ja talouden lineaarisen ajan "osamaksua"; jos vastalahja ei palaudu syklisesti, ei vaihtoa ole tapahtunut. Poliittisessa taloudessa symbolinen elämän ja kuoleman vaihto tapahtuu lineaarisessa ajassa, äkillinen uhrikuolema ei käy elämän lahjan vastalahjaksi. Poliittisen talouden valtarakenne perustuu juuri sen peittämään ei-vastavuoroiseen vaihtoon. Samalla se molemminpuolisesti neutraloi elämisen ja kuoleamisen käsitteet: eläminen on elämän uusintamista, kuoleminen hidasta kuolemista työssä.

Palkan Baudrillard käsittää työläiseen kohdistuvan vallan kompensatioksi. Palkan nauttiminen ja kuluttaminen korvaa työssä tapahtuvaa kuolemista, mutta se on myös sen uusintamista. Kompensatio on välttämätöntä kaikissa valtarakenteissa. Esimoderneissa yhteisöissä se tapahtui esimerkiksi kuninkaan rituaalisena kuolemana tai kääntämällä muuten suhteita juhlassa (väärän kuninkaan päivä). Valtarakenteen havaittavuus katoaa kuitenkin silloin kun se uusinnetaan lineaarisesti (pääoma ei voi olla uhrikuolemaa).

Kompensaatiomekanismina palkka on mitattavissa, kontrolloitavissa ja loputtomiin jatkuva, toisin kuin välitön ja hetkellinen suhteiden kääntymi-

nen ylösalaisin. Poliittinen talous rakentaa sisäänsä kompensatiomekanismin tuotannon ja kulutuksen yhteenkietoutuneina kehinä. Mekanismit on kuitenkin kokonaisuudessaan simulaatiota: se jäljittelee symbolisen järjestyksen mukaista organisoituvan valtasuhteen kompensatiomekanismia. Poliittinen taloustiede (ja sen kritiikki) on kääntänyt symbolisen valtasuhteen kaikki termit vastakkaisiksi.

Poliittisessa taloudessa alistettujen ja riistettyjen strategiana on ottaa takaisin kaikki mikä heiltä on viety. Mutta jos valta ytimeksään perustuu hitaaseen kuolemiseen, ei sitä voida vallata tai kumota, ennen kuin herran strateginen etu estää renkinsä kuoleminen on vallattu tai kumottu. Sen tähden vallan mekanismit, yksipuolinen elämän lahjoittaminen, voidaan lakkauttaa vain lahjoittamalla elämä symbolisesti takaisin nopeana ja välittömänä kuolemana.

Poliittisen taloustieteen käsitteet on Baudrillard'n mukaan siis luettava aivan uudella tavalla: työssä ei tapahdu riistoa, se on pääoman antama lahja; palkka ei ole työvoiman hinta, vaan pääoman vallan kompensatiota; ainoa tehokas strategia valtaa vastaan on lahjoittaa sille takaisin sen antama elämä, mikä on mahdollista vain kuoleamalla.

3. Simulaatio \subseteq simulacra

Mitä ilmeisimmin Baudrillard'n synkeä näkemys strukturaalisen arvovallan ylivallassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessamme johti hänet tutkimaan kuolemaa ja kuolemista ainutkertaisena ja yleistymättömänä merkinä. Ajatuksena oli symbolisen vaihdon mukaisesti löytää sellaisen lahjan tai merkityksen mahdollisuus, jota systeemi ei voi yleistää

katsauksia

ja reproduoida tai johon se ei voi vastata muulla kuin omalla tuhoutumisellaan. Aiheen valinta ei siis johtunut puhtaasta nekrofiliaasta.

Kuolematematiikan jälkeen Baudrillard hylkää, ainakin osittain, symbolisen vaihdon kritiikkimuotona. Hän ryhtyy tutkimaan merkityksenantoa representaatorakenteen kriisinä. Hän käyttää "simulacra" ja "simulaation" käsitteitä (**simulation**, teeskenteleminen, sotilaskielessä sairaaksi tekeytyminen; **simulacre**, teeskentely, silmänlume, harhakuva, heure) ilmaisemaan referenssien luhistumista ja korvautumista imaginaarisilla referenteilla. Simulaatio on siis modernin maailman "todellisuusperiaatteen" kriisiä.

Osuva representaation vertauskuva on maa-alueen ja sitä kuvaavan kartan välinen suhde, missä todellisuuden ja sitä representoivien merkkien ajatellaan olevan keskenään ekvivalenttisissa suhteissa. Baudrillard käyttää vertauskuvaa viitaten erääseen Borgesin tarinaan, mutta hän vie sen äärimmäisyyteen karttana, joka on mittakaavassa 1:1 viimeistä ruohonkortta ja kiveä myöten täydellinen todellisuuden päälle asetettu kopio. Borgesin tarinassa kartta ei tullut koskaan valmiiksi ja se kului ja mätäni pois; Baudrillard'n versiossa vain kartta on olemassa ja todellisuus haihtuu olemattomiin. Kartta on aina valmistettu apuvälineeksi, joka auttaa kulkemista ja toimimista maailmassa. Mutta jos todellisuus katoaa kartan takaa, voidaan kysyä mihin kartta sen jälkeen viittaa ja millaiseen maailmaan se on tuotettu apuvälineeksi.

Simulacroilla Baudrillard tarkoittaa sellaisia representaation rakenteita, joissa todellisuutta ryhdytään uusintamaan, reprodusoimaan, sen ilmentämisen sijasta. Simulaatioita edeltäviä simulacroja ovat olleet jäljittelyn ja tuotannon simulacrat. Jäljittelyn simulacrassa diskurssi alkaa jäljitellä luontoa, sen ainesta ja muotoa. Luonnon heterogeeninen aines korvataan homogeenisella aineella, esimerkiksi arkkitehtuurissa stukkomarmorilla tai nykyisin muovilla. Mutta jäljittely ei ole vain merkkien leikkiä, se kohdistuu myös "mentaaliseen substanssiin" pyrkien muovaamaan senkin ainesta homogeeniseksi. Tuotannon simulacralla Baudrillard tarkoittaa merkkien massamittaista teknistä tuotantoa poliittisena taloutena. (Baudrillard 1983b, 83-102.)

Simulaatio on representaation vastakohta. Se kieltää kaikki merkit arvoina, se ei hyväksy merkin ja todellisuuden ekvivalenttisuutta, vaan sulkee koko representaation mallin itseensä. Diskurssin organisoituessa simulaatioksi todellisuuden ja sitä representoivan merkin välinen ero alkaa hävitä. Todellisuuden luonne muuttuu samalla - todellisuutta on se mistä voidaan tehdä ekvivalenttinen reproduktio. Simulaatioksi reprodusoitu todellisuus on enemmän kuin todellista, se on "hypertodellista". Juuri siksi Disneyland on enemmän amerikkalainen kuin Amerikka sen ympärillä. (Baudrillard 1983b, 5-13.)

4. Massa ⇒ imploosio

Baudrillard'n uudemman tematiikan kaksi keskeistä juonetta, representaatorakenteen muuttuminen simulaatioksi ja tuon rakenteen luhistuminen itseensä, tulevat oivallisella tavalla esille hänen esseessään "hiljaisista enemmistöistä" (Baudrillard

1983a). Siinä hän tarkastelee ihmisten massaa, hiljaista enemmistöä, tilastollisten yhteiskuntatieteiden, politiikan ja joukkotiedotuksen simuloimana referenttinä. Massa on nyt korvannut kuoleamisen koodin tuhoavana tekijänä; massa saa tuhon aikaan diskurssin sisältä - ei räjäyttämällä vaan luhistamalla, **imploosiona**. (Hyvä esimerkki Baudrillard'n kielipelin sisäisestä voimasta on termi "la masse", joka merkitsee paitsi enemmistöä ja joukkoa, myös mekaanista painoa, fysiikan teoreettista massaa ja jopa elektroniikassa käytettyä maadoitusta.)

Sosiaalitieteissä, politiikassa ja joukkotiedotuksessa kieli ja sosiaalisuus ymmärretään jonkinlaisena lineaarisena avaruutena, informaation ja merkitysten väliaineena. Informaation siirtäminen lähettäjältä vastaanottajalle on kuin kuilun ylittämistä kahden maailman välillä. Informaation rationaaliala siirtämistä pisteestä toiseen ei kuitenkaan tule sekoittaa kommunikaatioon, johon olennaisesti kuuluu välitön vastavuoroisuus. (Baudrillard esittää tämän keskeisen joukkotiedotuksen kritiikin jo **Merkin poliittisessa taloustieteessä**, ks. Baudrillard 1981, 164-185.)

Joukkotiedotuksen yksisuuntaisuus jakaa maailman kahtia: siihen mistä kerrotaan ja niihin joille kerrotaan, ts. yhtäältä esiintyjiin ja tapahtumiin, toisaalta yleisöön. Tapahtumat ja uutiset ovat aina muualla kuin niitä seuraava yleisö. Baudrillard'n mukaan joukkotiedotus yrittää kylläkin kaikkensa saada- seen yksisuuntaisen rakenteen näyttämään vastavuoroiselta kommunikaatiolta; se kokeilee mitä erilaisimpia "phone-in" -ohjelmia, yleisönosastoja tai haastatteluja, joissa erilaiset näkemykset asetetaan vastakkain (työnantajan ja irti-

sanotun työläisen peräkkäiset puheenvuorot). Sen sijaan, että joukkotiedotus saisi aikaan kommunikaatiota ja merkityksien vuorovaikutusta, se asettaa kommunikaation näytteille ja tekee siitä teatteria, joka voidaan suunnata informaationa sitä kuluttavalle yleisölle. Tässä mielessä joukkotiedotus toimii kommunikaation simulaationa, joka estää näkemästä merkitysten katoamisen informaation lisääntyessä. (Baudrillard 1983a, 97-100.)

Erityisesti sähköiset viestimet tarttuessaan maailmaan tässä ja nyt, ilman tulkintoja ja reflektioita, tuottavat todellisuuden uudella tavalla. Ne simuloivat maailman tapahtumina ja speaktaakkeleina. Baudrillard käsittelee tätä uutta reprodusoivaa todellisuutta hyperreaalisena maailmana, jossa erottelut toden ja epätoden, imaginaarisen ja reaalisen välillä katoavat. Välittyessään tapahtumina informaation sisäinen luonne muuttuu. Siitä ei voida sanoa onko se fiktiivistä vai ei-fiktiivistä, ero sarjaohjelman ja sen katkaisevan uutiskatsauksen välillä häipyä. Speaktaakkelilla ei siis ole referenssiä siihen, mitä todellisuudessa tapahtuu, siinä mielessä kuin esimerkiksi historiantutkimuksella on sen rekonstruoidessa menneitä tapahtumia. Todellisuus ja speaktaakeli ovat yhtä ja samaa, todellisesti olemassaolevaa - hypertodellisuutta (Baudrillard 1983b, 23-58.)

Hyviä esimerkkejä ovat Watergate- tai supisuomalainen metro-skandaali, joissa välitettävän viestin merkitysisältönä on sen skandaalimaisuus. Mutta yhtäläillä jokavuotiset budjettiriihet tai tuponeuvottelet jäsentyvät speaktaakkeleina, joissa juonen dramaattiset käännteet seuraavat toisiaan loputtomana vir-

katsauksia

tana kuin **Dynastiassa** ikään.

Hyperreaalista todellisuutta generoiva joukkotiedotus tarvitsee ja simuloi itselleen yleisön. Mutta oman muotonsa takia se ei voi olla joukkoja sosiaalistava agentti - hyperreaalista simuloiva media ei organisoisi merkitysrakenteita, jotka jäsentäisivät maailmaa minään muuna kuin speaktaakkelina tai irrationaalina tapahtumien virtana. Joukkotiedotus onkin siis sosiaalista tuhoava malli. Millainen on sitten tuo joukkotiedotuksen, sosiaaliteiden ja politiikan referentti ja kohde, kuuluisa tavallinen ihminen, hiljainen massa?

Baudrillard'n mukaan massa on näiden diskurssien simuloima kuvitteellinen referentti, jolla ei ole olemassaoloa diskurssien ulkopuolella (esimerkiksi totuuden korrespondenssiteorian mielessä). Massa on yhteiskuntatieteen täydellinen epäkäsitemalli, vailla mitään suhdetta tieteen erotteleviin kategorioihin. Se voidaan määritellä (fysiikan termein) yksittäisten homogeenisten partikkelien kasuiksi, ilman eroja toistensa välillä. Juuri sellaisina massat ilmenevät tieteessä, politiikassa ja joukkotiedotuksessa.

Mutta jos massat ovat välinpitämättömiä, "indifferenttejä", ne imevät itseensä kaikki erot, "differenssit". Ne eivät kannata tuota tai generoi niihin suunnattuja merkityksiä, vaan päinvastoin neutraloivat ne. Siksi massoja ei tule käsittää potentiaalisiksi energiavarannoksi, joka voitaisiin ladata vallankumouksellisella, taantumuksellisella tai ideologisella merkitysjännitteellä. Neutraloides-

saan merkitykset massat neutraloivat myös rationaalien järjen ja sosiaalisen - massa on kuin musta aukko, johon sosiaalinen luhistuu. Kyse on imploosiosta, räjähtämisestä sisään päin. Massat koostuvat yksittäisistä ihmisistä, mutta modernissa maailmassa ihminen on vain katkelmallisesti merkitysten kantaja ja elämänohjelmien toteuttaja, perimmiltään me kaikki muodostamme massoja elämällä suurimman osan ajastamme paniikissa ja sattuman ohjaamina, kaikkien merkitysten tuolla puolen. (Baudrillard 1983a, 1-11.)

Massojen hiljaisuutta ei kenties tulekaan ymmärtää manipulaation tuotteeksi, valta ei kenties tarjoakaan massoille viihdettä estääkseen niiden poliittisen tietoisuuden kehittymisen. Kenties massojen ainoa käytäntö kautta aikojen on ollutkin välinpitämättömyys kaikkia mahdollisia rationaaleja toimintaohjelmia kohtaan. Esimerkiksi uskonnon tapauksessa massat ovat tuhonneet sen transsendentin merkityksen uskona tuonpuoleiseen, ne ovat tyytyneet uskoon tähänpuoleisena harjoittamalla uskonnollisuutta.

Jotakin on kuitenkin muuttunut. Baudrillard'n mukaan massoja esimodernissa leimannut vastarinta on vaihtunut moderniksi hyperkonformistisuudeksi. Sosiaalishistoriat osoittavat, kuinka pitkälinen prosessi kapitalististen työaikaanormien sisäistäminen on ollut, ja aivan samalla tavalla vastustusta ovat kohdanneet lääketiede, koulutus, sivistyneet ruokailutavat jne. - rationaalien sosiaalisen vuorovaikutuksen esihistoria on hillittömyyden ja välittömyyden tukahdutusta. Hyperkonformistiset massat sen sijaan kuluttavat ja imevät itseensä kaiken minkä suinkin vain saavat. Ne vaativat enemmän palkkatyötä

kuin poliittinen talous pystyy tarjoamaan, ahmivat enemmän lääkkeitä kuin lääketiede onnistuu keksimään, kuluttavat tavaroita minkä tahansa idioottimaisen syyn vuoksi (taloustiede ei ole onnistunut kehittämään kestäväää rationaalista teoriaa kulutuksesta, ks. esim. Douglas & Isherwood 1980.)

Tässä perspektiivissä ei ole odotettavissa, että massojen käyttäytyminen muuttuisi rationaalisemmaksi, pikemminkin ne omalla hitausvoimallaan ajavat systeemin sen uusintamiskyvyn rajojen yli. Valistusta seuranneet emansipaatio-diskurssit pitävät positiivisena arvona yksilön kasvamista subjektiiksi, osallistumista tuottamiseen, kieleen ja politiikkaan. Baudrillard'n viaton kysymys pelkän objektin mahdollisesta toimintaohjelmasta tuntuu juuri siksi shokeeraavalta. Hänen mukaansa subjektiuden ohjelma ei voi olla strategiana tehokas, sillä koodin alainen systeemi uusintaa itsensä simulaatioina, se on kaiken poliittisen talouden tuolla puolen. Kenties hiljaisten massojen strategia on ainoa mahdollinen.

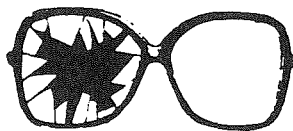
Kirjallisuus

- BAUDRILLARD, Jean. For a Critique of the Political Economy of the Sign. St. Louis, Telos Press, 1981 (1972).
 BAUDRILLARD, Jean. The Mirror of Production. St. Louis, Telos Press, 1975 (1973).
 BAUDRILLARD, Jean. Der symbolische Tausch und der Tod. München, Matthes & Seitz Verlag, 1982 (1976).
 BAUDRILLARD, Jean. In the Shadow of the Silent Majorities ...Or the End of the Social and Other Essays. New York, Semiotext(e), 1983 (1978) (1983a).
 BAUDRILLARD, Jean. Simulations. New York, Semiotext(e), 1983 (1981) (1983b).
 BAUDRILLARD, Jean. Beauborg-efekti. Taide 23(1983):3, s. 5-11 (1977) (1983c).
 DOUGLAS, Mary & ISHERWOOD, Baron. The World of Goods. Towards an Anthropology of Consumption. Suffolk, Penguin Books, 1980.

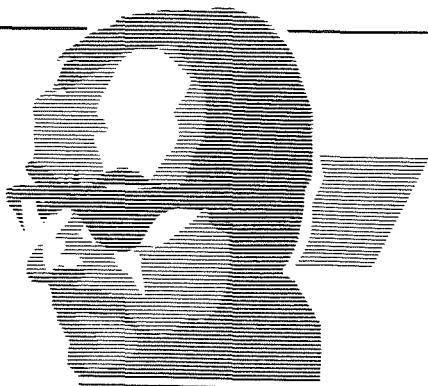
MARX, Karl. Pääoma I. Kansantaloustieteen arvostelua. Moskova, Progress, 1979 (1873).

MAUSS, Marcel. The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies. London, Cohen & West, 1954 (1925).

SAHLINS, Marshall. Culture and Practical Reason. Chicago, The University of Chicago Press, 1976.

katsauksia

JEAN-
LUC
GODARD
WEEKEND
1984

ALUSTUKSET ILMESTYVÄT
LOKAKUUSSA

SISÄLTÄÄ MM:

SYLVIA HARVEY:

GODARDIN TUOTANTO JA TOINEN
KYLÄ SOTA

PETER WOLLEN:

GODARD JA POSTMODERNISMI

COLIN MACCABE:

SOLIDAARISUUS VAI FETISISMI
JNE.

HINTA 40 MK (+postikulut)

TILAUKSET: VARSINAIS-SUOMEN

ELOKUVAKESKUS

PL 91

20501 TURKU